

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A szövött anyagok rendeltetésének és a tervezett díszítménynek megfelelően általában két vagy négy nyüsttel szóttek a berényi szlovák paraszt szövők. Ezzel a technikai megoldással a hagyományos szöttéseiket és a szokásos díszítményeiket elő tudták állítani. Szövött anyagaikat általában vászonkötésben szótták, a díszítmények egyes változatainál alkalmaztak ripszkötést, és csak a derékaljak, valamint a zsákok szövésénél dolgoztak sávolyiszövéssel. Ezekhez a szövési technikákhoz a négy nyüst elegendő volt.

1./ Két nyüsttel általában a kevésbé igényes, vagy szerényebb díszítésű textíliákat készítették: lepedőt, ponyvát, szalmazsákot, sajtruhát, de a díszes szedett mintázat szövéséhez is elegendő a két nyüst.

Mivel két nyüsttel csak vászonkötésben szöhettek, a díszítményeket bármilyen technikával, színes fonalak beszövésével érték el.

2./ Négy nyüsttel az igényesebb, nagyobb fonalsűrűségű- finomabb, vékonyabb fonalú- díszesebbre tervezett szöttéseket, valamint a derékaljakat, zsákokat szótták. A négy nyüst változatosabb nyüstrendek kialakítását tette lehetővé és többféle díszítési megoldásra volt alkalmas.

A Berényi szlovák szöttéseken kétféle technikai eljárással alakították ki a díszítményeket:

- szóttek vertcsíkokat, és
- szedettes csíkokat.

A vertcsíkok: tulajdonképpen szövéstechnikával kialakított csíkok, ezek készülhettek kettő, illetve négy nyüstös szövőszéken is. A vertcsík is lehetett többféle, így: sima és duplacsík.

- sima csíkot a fehér láncfonal és a színes vetülék egyszerű összeszövésével alakították ki. A szövedékben mindkét szín látható egymás mellett vászonkötésben.

A díszítés változatosabbá tételére a csík két szélére vagy a közepére rokkán, vagy csak kézzel összesodrott kétféle színű vetüléket szóttek, az így keletkezett „búzakalászos”-nak, vagy „rozsmaringos”-nak nevezett díszítőelemeket más technikai műfajnál is felhasználták.

Ezeket a technikákat a mezőberényi szlovákok, csak egyszerűbb hétköznapi szánt textíliákon alkalmazták.

1. kép: sima csíkkal, csavart szállal díszített szlovák szöttes szakajtókendő piros díszítménnyel. Az Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjtemény tulajdona. Lsz:2006.41.08.

- A duplacsíkot kettőnél több nyüsttel szőtték, vékony vetülékfonallal, ripszkötésben. A kötésponatok két vagy négy láncfonalanként ismétlődve adták meg a mindkét oldalon látható bordás felületet. Adatközlőink szerint a duplacsíkkal való díszítés igen régi eljárás, Mezőberényben mindhárom népi közösség használta. A magyar és a német nemzetiségű szövők általában csak piros színt használtak, addig a Berényi szlovákok a piroson kívül kék, sárga és fekete színt is használtak szötteseik elkészítéséhez.

A duplacsík sima, erőteljes színhatású, de kissé egyhangú felületét igyekeztek változatosabbá tenni. A többnyire piros színnel szőtt csíkokat eltérő színekkel, néha okkerrel változtatták, vagy mintásan szőtték, vagy fogazták. A fogazást úgy alakították ki, hogy minden második szál fehér volt, a mintás felületet pedig, úgy, hogy egymást váltogatva kétféle színű vetülékkel szőtték.

2. kép: Duplacsíkkal /ripsz/ szőtt szlovák szakajtókendő. Piros-fehér. Debreczeni János tulajdona.

A mintás vertcsíkos szlovák szöttések a vert és a szövött csíkok legváltozatosabb alkalmazásával készített szöttések. Ezek szövéséhez négy nyüstre van szükség, több esetben csoportos befűzést alkalmaztak, így a felület kisebb-nagyobb kockából álló, változatos színezésű mintás sorokat alkotott.

Főképpen a szlovák szöttéseken találkozunk ezzel a díszítő eljárással, néha igen élénk színekben.

3. kép: Vertcsíkkal szőtt szlovák törülköző, G J hímzett monogrammal, Debreczeni János tulajdona.

4. kép: Szlovák szőttes abrosz, két szélből összevarrt, piros, kék, fehér és okkersárga vertcsíkkal díszített. Az Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjtemény tulajdona. Lsz.: 612

A szedett csíkok: az egyszerű szövő technikával- a vert, vagy szövött csíkokkal- alakos díszítményeket nem tudtak kiképezni. A különböző virágos, csillagos, rozettás minták szövéséhez szedette technikát alkalmazták. A szedett csíkos szövésekor, lényegében szálszámolásos technikával alakították ki a geometrikus, végeredményben apró négyzetekre, kockákra bontható motívumokat.

A köztudat a szedettes technika kialakulását az 1900-as évek elejére teszi, és a céhek megszűnése utáni korlátozások feloldása után válik általánossá. A szedettes csíkkal szőtt szőttesek a használatra érzékenyebbek voltak, mint a vertcsíkosak. Bizonyos nagy mintás szőtteseken nagy volt a fonákoldali fonallebegés, ezt később elsősorban a takácsmunkák hatására az ügyesebb szövők megoldották. A szedett szőttesek főként ünnepi alkalmakra szánt a lakás díszítésére szolgáló szőtteseket díszítették ezzel a technikával, vagy az olyan gyakorlati célt szolgáló darabokat, pl. szakajtókendőket amiket nem kellett gyakran mosni.

5. kép: Mezőberényi szlovák csillag-rózsás piros-kék szedettes törülköző a mezőberényi Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjteményének a tulajdona. Lsz.: 2005.16.19.

6. kép: Két szélből összevarrt szlovák szedetttes abrosz piros-fekete díszítménnyel. A mezőberényi Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjtemény tulajdona. Lsz.: 1995.77.

7. kép: Szlovák piros szedett díszörülkőző, érdekessége a beleszőtt kék szedett CZUPRA MARISKA név, a két végén szép kötözött rojttal. A mezőberényi Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjteményének a tulajdona.

8. kép: Csillagos-rozettás szlovák szőtttes abrosz, fehér-bordó. Debreczeni János tulajdona.

A mezőberényi szlovák szöttteseket csoportosíthatjuk funkciójuk szerint is:

- vászonruhák
- ágyneműk
- háztartási textíliák
- gazdaságok szövött anyagai

A vászonruhák: a háziszötttes anyagokból készült ruhafélék igen jelentős szerepet töltek be a berényi ember öltözködésében. A férfiak öltözetében az egy inget és egy gatyát jelentő „pár fehér ruha”, a nők öltözetében az ingváll és a pendely

nemcsak alsó, hanem felső, sőt szegények esetében a téli öltözetet is jelentette. Kiegészítették ezeket különböző, rendszerint kékre festett kötők.

Az ágyneműk: a szlovák adatközlők szerint a lepedő, a derékalj és a szalmazsák készült házivászonból. A szlovákoknál a párnavegeket neccelt, horgolt vagy áttört hímzéssel díszített színes, rózsaszín, kék vagy sárga alátéttel ellátott párnaveget találunk. Házivászonból készültek a lepedők, itt elsősorban a gyermekágyas asszony ágyát díszítették csipkés fehér lepedővel, ezeket rendszerint 2-3 szélből készítették, ezzel takarták le az ágyat, hogy megvédjék a rontástól. Ezeket a lepedőket fehérített kendervászonból készítették és a csipke szintén kenderfonalból készült. Az ágyneműk közül csak a derékaljat díszítették szövésével, leggyakrabban sávolszövésével készültek általában pirossal, késsel színnel díszítették, de itt is előfordul a sárga, néha a fekete szín is.

9. kép: Szlovák derékalj, sávolszövésével készült, piros, fekete, sötétkék és sárga szedettes díszítéssel. Debreczeni János tulajdona.

Háztartási textíliák: igen szép, szövésével díszített darabokat találunk a kenyérsütésnél használt szakajtóruhák, valamint a kalács- és komakendők között. A kalácskendőket a lakodalmak idején használták, ebbe kötötték a magukkal vitt kalácsot, a komakendőbe a gyermekágyas asszony részére vitt élelmet kötötték. A sima szakajtókendőt egyszerűen beszegették, a komakendőt gazdagon díszítették, hosszú rojttal látták el. A módosabb szlovák házaknál külön kosárkendőt is szőttek arra a célra, hogy vele a piacon megjelenjenek, ezeket nagyon díszesre szőtték, mert nem volt mindegy, hogy mivel takarták le a „motivnik” -ot. Az erre a célra használt kendőt másra nem használták.

10. kép: Szakajtókendő, piros-sárga ripsz díszítéssel, aszúrral szegett. Az Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjtemény tulajdona.

11. kép: Szlovák komakendő, piros szedett díszítéssel, Debreczeni János tulajdona.

A törülközők mindennapra szánt darabjai általában keskenyebb vert vagy duplacsíkkal díszítettek. A rojtozott végű dísztörülközőket gazdagabban díszítették, díszítményként valamilyen szedetttes motívumot alkalmaztak, a végén kötözött rojttal látták el, ezek a tisztaszobában lógtak az esztergályozott törülközőtartón.

12. kép: Szlovák dísztörülköző, piros szedett díszítménnyel, kötözött rojttal, Debreczeni János tulajdona.

Lakodalmakon, keresztelőkön és egyéb ünnepélyes alkalmakon nélkülözhetetlenek voltak a nagyméretű 120x160 cm méretű, vagy olykor nagyobb méretű abroszok. Az abroszok voltak a háziasszonyok büszkeségei. Kevésbé voltak díszesek a kenyérsütéskor, tarhonyaszárításakor

használt sütőabroszok, ezek általában csak két végén voltak díszítve. Ennél is szerényebb díszítésűek voltak a négyzet alakúra méretezett batyus abroszok, ezekbe a két végén szerény csíkkal díszített abroszokba kötötték a piacozás alkalmával használt kast, amit a szlovákok „motivnik”-nak neveztek.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

A mezőberényi szlovák szőttesek sokszínűségük, és eredetiségük miatt megérdemlik, hogy az értéktárba kerüljenek. Összehasonlítva a Békés megyei szlovákok lakta településeinek szlovák szőttes hagyományival, számos ponton mutat hasonlóságot. Amennyi hasonlóság, legalább annyi eltérés is található köztük. Annak ellenére, hogy Mezőberényben a három nemzetiség /magyar, német, szlovák) egymás mellett élt, mindhárom közösség eléggé zárt volt, ezért sikerült az ideletelepüléskor magukkal hozott tudást megőrizni, azt kiteljesíteni. A későbbi vegyes házasságok utáni keveredések nyomai is fellelhetőek a szőttesekben, de ez a keveredés hozzávetőlegesen egyszerre jelent meg a Mezőberényben fejlődésnek indult textilipari üzemek, takácsműhelyek beindulásával.